

0 0 0 1 0 1 1 4

Priloga k izpitni poli 1 (000-101-1-1)

Edvard Kocbek: ČRNA ORHIDEJA (odlomek)

Edvard Kocbek: *Strah in pogum*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984. 289–294.

»Pustite me,« je kriknila Katarina, srdito stresla z glavo in ošinila vse člane bataljonskega sodišča, črne oči so ji žarele od čudnega ognja. »Dovolj sem vam povedala!«

Nihče ni osupnil, kajti obtoženec je na koncu zaslišanja navadno izbruhnil, vendar je dekletov srd zvenel drugače od smrtne bojazni. Janez je to opazil, napravil rahlo kretnjo z glavo ter pomignil Gregorju, da bi mu priskočil na pomoč.

Gregor se je premaknil počasi in scela, iz trdnega popoldanskega spanja je prinesel nov čut za razsežnost, ki si zdaj z njim ni vedel pomagati. Hkrati je čutil, da se v dekletu razvija nekaj, kar je temeljitejše in globlje od površinskih usod. Naslonil se je na skalo ob sebi in vprašal: »Rekla si mi, da propade sleherni, ki te preveč ljubi. To je zelo skrivenosten stavek.«

Z glasom, ki je bil od joka zastrt, je rekla: »Tega ni mogoče razložiti.«

Priprl je oči, da bi presodil učinek svojih besed nanjo in na tovariše: »V rokah imaš ključ, ki more marsikaj odpreti.«

Pogledala ga je v oči, se skoznje zazrla v neznan privid ter znova umolknila. Določno je čutil, da se je tokrat s svojim molkom preselila mednje in se mu približala.

To ga je spodbudilo, da je vprašal: »Rekla si, da so te preveč ljubili. Kaj se pravi preveč ljubiti?«

»Smrt izzivati,« je vzkliknila nenadoma s tako odločnim in drhtečim glasom, da so se vsi zazrli vanjo.

»Hočeš reči, da si s svojim vedenjem nakopala krivdo, ki zasluži smrt,« je Janez znova prikel za besedo.

»Da in ne ...«

»Govori jasno. Ali si kriva ali nisi?«

Pretekel je napet trenutek.

Nato je spregovorila s suhim usti: »Po vaše sem kriva. Morda sem, morda nisem, ne vem. Zato pa vem, da sem kriva dejanj, ki me zanje ne obtožujete in ki so težja od obsojenih ...«

»Ne norčuj se iz nas!«

Vzkipela je: »Ne želite me! Ni prav, kar počenjate. Silite vame, vlotimi hočete v mojo vest, brskati hočete po njej, uživati nad mojim grehom in nad svojo pravičnostjo, razdrobiti hočete mojo skrivenost in si osvojiti mojo smrt! Nikomur ne bom povedala svojega greha, umreti hočem z njim in s svojo nerazdeljivo krivdo ...« Zadihana se je sesedla in bruhnila v jok, ki jo je prvič neusmiljeno stresal.

Ko so si fantje opomogli od prvega učinka, so drug za drugim hoteli spoznati, da je s pretresljivo izpovedjo le spretno priznala svoje izdajstvo.

Janez in Gregor pa nista mislila tako preprosto. Prvega je jezilo, da ji ni mogel blizu, zato se mu je moška nezadovoljnost spreminala v čudno slast, drugi pa je začutil nedotakljivo resnico lepega in nesrečnega dekleta.

Janez je stopil do nje in jo prikel za ramo: »Poslušaj me!« Z dlanmi na licih je dvignila glavo in ga za hip pogledala. »Ali nam res ne bi hotela nič več pojasniti?«

»Vse sem vam povedala.«

Janezov glas je bil brez zvoka, ko je bil še vedno nagnjen nad njo. »Bi hotela morda kaj vprašati?«

Njen odgovor je bil neusmiljeno odločen. Skoraj kriknila je: »Nič več!«

Gregor se ji je približal in ji nežno rekel: »Ali se nočeš rešiti?«

Prenehala je ihteti, zravnala se je in se zastrmela v večer. Tihom je rekla: »Ne morem se ...«

Nastala je tišina. Trenutki so minevali.

Tedaj je Janezov glas postal trd in tuj: »Potem pa naj se zgodi, kar se mora zgoditi ...«

Hkrati je dal znamenje stražarju, ki je sedel na skrivenčenem pritlikavem boru, naj jo odvede nazaj v žleb, nato pa se je s ploskimi dlanmi naslonil na kolena in zravnal gledal v dolino. Kretinja je bila stara in slovesna. Vsi so negibno molčali.

Utrianje tišine se je naglo uredilo v kroge okoli Katarine. Njena navzočnost je začela znova vplivati preprosto in neposredno. Hlipavica jo je kdaj pa kdaj še stresla, vendar otroško sproščeno. Zdela se je, da se bo kmalu umirila. Nihče si je ni upal pogledati, ko se je visoka in vitka obrnila in stopila pred stražarja, le to so čutili, da so se izgovorjene besede razdrobile in izginile v vetru, ki je hladno vlekel po žlebu navzdol. Obšel jih je rahel nemir, vsakdo bi se rad vrnil v neizrekljivo in pradavno obremenjenost, ki ne dela razlik med ljudmi.

Ko je hrestljanje po produ v visokem žlebu prenehalo, je Janez spregovoril: »Stvar je jasna, ne smemo se več dolgo obotavlji, moj predlog ste slišali.«

Gregor se ni več premaknil, zdela se mu je, da bo porušil vesoljni red, če se bo le malce zganil. Janezove besede je slišal le še skozi opno, ki je vedno bolj dušila zvoke. Obšlo ga je občutje, ki ga še ni nikoli okusil, zdela se mu je, da postaja tem obsežnejši in resničnejši, čim bolj se spaja z negibnostjo in ravnodušnostjo sveta. Katarinina usoda se je tihom zlivala z zahodom sonca, z globino vedno svetlejšega neba, z mrakom v dolini, z vonjem po toplem kamenju in smoli, s sveže dišečim vетrom in presunljivimi planinskimi rastlinami. Za ganljivimi občutki je zaslutil nespremenljive zakone življenja, kakor da bi pravkar srečal Antigona. Preletel je stoletja in rodove, izkustva in razlage, približal se je posebni vednosti. Zato ni trenil z nobeno mišico na obrazu, ko je slišal smrtno obsodbo. Zdela se mu je le, da je namesto besedice »da« rekел »usmili se me.«

Janez se je dvignil in odvihral, začutil je zadoščenost, ki ga je napolnila z marljivo prizadevnostjo. Obšel je stražo, se povzpel nad žleb, se v mraku z ihti obril, odpravil poslednjo patrolo, pogledal v kuhinjo in se nato spomnil umirajočega Iztoka. Ko je prišel k njemu, je videl le še steklene oči, ki so jih tovariši zapirali z žlicami, toplimi od večerje. Sedel je v mrak ob njem in začutil odgovornost, kakor da bi ga oplazila senca nevredne utrujenosti. Ugriznil se je v ustnice in si storil nečloveško silo, sklonil je glavo in mrvtega človeka počastil z novo grozo pred zgodovino, ki nikoli ne ve, kaj dela.

Nato se je spomnil Gregorja. Vstal je in se prikel za čelo, notranjost mu je presekala ostra bolečina. Gregor ga je vse dotelej s svojim junaštvtvom nosil in hranil, s svojo gonsko odločnostjo mu je odgrinjal gibke in zrele poglede na položaj, zdaj pa se je naenkrat zaustavil in ga zameglil s svojim čudnim nemiri. V zamišljenem junaku je zagledal nevarnost, ki je zanjo ostro dognal, da jo mora premagati. Odhitel je k njemu.